

Internationale omgeving

1. De opeenvolging van financiële turbulenties en geopolitieke spanningen en de nefaste invloed die daarvan uitging op het vertrouwen van ondernemers, consumenten en beleggers, hebben de voorbije jaren de mondiale economie in hun greep gehouden. In de loop van het verslagjaar vermenigvuldigden en versterkten zich evenwel de tekenen die op een kentering ten goede wijzen.
2. De snelle afwikkeling van het militaire conflict in Irak en het wegebben van de SARS-epidemie in Azië hebben voor een merkelijke verbetering van het internationale ondernemings- en beleggingsklimaat gezorgd. Wereldwijd herstelden de aandelenkoersen zich van de zware klappen die zij de drie voorgaande jaren hadden moeten incasseren en daalden de risicopremies op de bedrijfsobligatiemarkten. In combinatie met de zowat overal historisch lage rentestanden vergemakkelijkten die ontwikkelingen de verdere sanering van de ondernemingsbalansen en versterkten zij de animo van de bedrijven om opnieuw te gaan investeren. Ook de aardolieprijzen reageerden aanvankelijk gunstig op de afloop van de Irak-crisis, maar later op het jaar hervatten zij hun opwaartse tendens onder invloed van de toenemende wereldvraag en de al dan niet vrijwillige beperking van de productiecapaciteit in een aantal olieproducerende landen.
3. De Amerikaanse economie getuigde andermaal van grote veerkracht en fungeerde daarmee, samen met een aantal snel groeiende Aziatische landen – waaronder meer bepaald China, dat inmiddels tot de derde economische wereldmacht is uitgegroeid –, als een belangrijke motor van de internationale economie. Gesteund door de dynamische vraag in de Aziatische regio en de Verenigde Staten en het verbeterde investeringsklimaat, veerde ook de Japanse economie verrassend op, ofschoon de structurele onevenwichtigheden en deflatoire tendensen waaronder Japan reeds geruime tijd gebukt gaat, nog niet volledig konden worden weggewerkt. In het eurogebied daarentegen bleek het herstel trager en moeizamer van de grond te komen: nadat in de eerste helft van 2003 de bbp-groei zo goed als stilgevallen was onder invloed van dalende export- en investeringscijfers, viel in de tweede jaarhelft, mede dankzij de inmiddels merkkelijk verbeterde externe omgeving, toch een geleidelijke activiteitsopleving waar te nemen.
4. De expansieve macro-economische beleidskoers die in de meeste industrielanden werd aangehouden, heeft op de korte termijn de economische activiteit alvast een belangrijke impuls gegeven. Dat was vooral zo in de Verenigde Staten, waar de overheidsuitgaven – onder meer voor defensie – fors werden opgevoerd en de belastingen aanzienlijk werden verlaagd, terwijl de monetaire autoriteiten de korte rente tot het uitzonderlijk lage peil van 1 pct. terugbrachten. Ook elders en meer bepaald in het eurogebied vormden de historisch lage rentetarieven een activiteitsondersteunende factor.

5. Hoewel de kansen op een voortgezette en breder gefundeerde opleving van de wereldeconomie momenteel een flink stuk hoger liggen dan pakweg een jaar geleden, laten een aantal onevenwichtigheden en risicofactoren niettemin onzekerheid voortbestaan over de duurzaamheid van het herstel. Naast de nog steeds niet geheel bezworen geopolitieke spanningen en terroristische dreiging, vormt met name het aanhoudende en omvangrijke lopende betalingsbalanstekort van de Verenigde Staten – dat inmiddels opgelopen is tot zowat 5 pct. bbp – een latente factor van onzekerheid voor de wereldeconomie en het internationale financiële systeem.
6. Het Amerikaanse lopende tekort is geen nieuw gegeven, maar de laatste twee jaar zijn zowel de onderliggende oorzaken als de wijze waarop het wordt gefinancierd, grondig gewijzigd. Tussen 1995 en 2001 weerspiegelde het groeiende externe tekort vooral de toenemende wanverhouding tussen binnenlandse besparingen en particuliere investeringen in de Verenigde Staten, die nog in de hand werd gewerkt door de geestdrift over de groeikansen die de « nieuwe economie » zou bieden. Tegen die achtergrond konden de Verenigde Staten voor de financiering van dat tekort dan ook rekenen op een belangrijke toevloed van directe investeringen en aandelenbeleggingen vanuit het buitenland, en was de vraag naar dollars zelfs zo sterk dat de Amerikaanse munt tegelijk aanzienlijk in waarde steeg. Achteraf is echter gebleken dat die ontwikkelingen ten dele op overdreven en irrationele verwachtingen berustten, wat geleid heeft tot het uiteenspatten van de financiële zeepbel die de « nieuwe economie » had gecreëerd en tot het opdrogen van de instroom van buitenlandse directe investeringen. Een correctie van de externe onevenwichtigheden is evenwel grotendeels uitgebleven, doordat het Amerikaanse spaartekort van de particuliere naar de overheidssector verschoof, met een begrotingssaldo dat van bijna evenwicht in 2001 omgeslagen is in een tekort van circa 5 pct. bbp in 2003. Daar komt bij dat de openbare sector ook bij de financiering van het lopende tekort een grotere rol is gaan spelen, doordat heel wat centrale banken – vooral in Azië – voor aanzienlijke bedragen Amerikaanse overheidseffecten aankochten. Het zijn precies die ontwikkelingen die op de internationale financiële markten tot toenemende bezorgdheid over de houdbaarheid van zulke omvangrijke betalingsbalansonevenwichtigheden hebben geleid, en onder meer de wisselkoers van de dollar onder neerwaartse druk hebben gezet, in het bijzonder tegenover de euro.
7. Dergelijke correcties van de internationale wisselkoersverhoudingen zijn een onvermijdelijk en zelfs noodzakelijk element in het aanpassingsproces van de betalingsbalansen, zeker voor zover eerdere « misalignments » daardoor worden rechtgetrokken. De ervaring leert echter dat een ordentelijke absorptie van de externe onevenwichtigheden evenzeer aanpassingen in de reële sfeer vergt. De huidige koers van het begrotingsbeleid in de Verenigde Staten heeft ongetwijfeld een belangrijk stimulerend effect gehad, dat indirect ook aan het herstel van de wereldeconomie ten goede is gekomen, maar valt op termijn niet vol te houden. De vermindering van het begrotingstekort die er eerder vroeger dan later moet komen, zou er kunnen toe bijdragen het binnenlandse ontsparen af te remmen. Dat kan de Amerikaanse groei tijdelijk ietwat temperen, maar het zou tegelijk een van de belangrijkste risico's verlichten die momenteel de groeiperspectieven van de wereldeconomie bezwaren. De wereldwijde betalingsbalansonevenwichtigheden zijn nochtans geen louter Amerikaanse aangelegenheid. Een sterkere groei buiten de Verenigde Staten kan die eveneens helpen reduceren, wat voor Japan en het eurogebied een aansporing te meer moet zijn om snel vooruitgang te maken met de structurele hervormingen die nodig zijn om hun groeipotentieel te versterken. De neiging om terug te grijpen naar protectionistische maatregelen of het kunstmatig in stand houden van ondergewaardeerde wisselkoersen kan daarentegen alleen maar contraproductief uitwerken. Daarom is het van belang dat een aantal Aziatische landen, waaronder China, via hervormingen die het weerstandsvermogen van hun financiële sector vergroten, de weg effenen om metertijd een grotere wisselkoersflexibiliteit mogelijk te maken.

8. In vergelijking met andere regio's in de wereld, is het activiteitsverloop in het eurogebied het afgelopen jaar bepaald ondermaats gebleven: gemiddeld over het hele jaar is de bbp-groei nog verder teruggelopen van 0,9 pct. in 2002 tot naar raming 0,5 pct. in 2003, niettegenstaande zich in de tweede helft van het jaar ook hier een activiteitsherstel aftekende. Toch valt op dat de aanpassing aan de economische schokken van de voorbije jaren – die grotendeels gemeenschappelijk waren – trager en moeizamer verliep dan bijvoorbeeld in de Verenigde Staten het geval was. Die verschillende reactie heeft zowel met beleids- als met structurele factoren te maken.
9. Zo was de anti-cyclische versoepeling van het begrotingsbeleid in de Verenigde Staten veel drastischer dan in het eurogebied. Naast het feit dat de Amerikaanse overheid als reactie op de geopolitieke ontwikkelingen haar militaire en veiligheidsuitgaven fors verhoogde, heeft daarbij ook de verschillende budgettaire uitgangspositie van beide zones een rol gespeeld: in 2000 vertoonde de Amerikaanse begroting immers een aanzienlijk overschot van 1,4 pct. bbp, terwijl in het eurogebied gemiddeld nog een tekort van 0,9 pct. bbp te noteren viel, onder meer doordat heel wat landen tijdens de laatste periode van hoogconjunctuur verzuimd hadden hun structurele begrotingspositie te verstevigen.
10. Van doorslaggevender belang is evenwel de geringere flexibiliteit waarmee de Europese economie op schokken blijkt te reageren, wat op persistente rigiditeiten wijst die een efficiëntere marktwerking in de weg staan. Illustratief in dit opzicht was de verschillende reactie van de ondernemingssector op de activiteitsinzinking. Zowel de afbouw van de sterk gestegen schuldbestand van de ondernemingen als het winstherstel verliep de voorbije twee jaar in de Verenigde Staten beduidend sneller dan in het eurogebied. De keerzijde daarvan was dat de Amerikaanse bedrijven hun investeringen en arbeidsinput aanvankelijk weliswaar sterker terugschroefden, maar gesteund door forse productiviteitsstijgingen – die overigens nog steeds een structureel kenmerk van de Amerikaanse economie blijken te zijn – hebben die inmiddels alweer een duidelijke opleving ingezet. In het eurogebied daarentegen vielen tot dusver weinig tekenen te bespeuren die op een herstel van de investeringen en de werkgelegenheid wijzen.
11. Beschouwt men het verslagjaar als geheel, dan heeft naast de aanhoudende volumekrimp van de bedrijfsinvesteringen, vooral de buitenlandse handel een domper gezet op de activiteitsgroei van het eurogebied. Met name in de eerste jaarhelft leverde de netto-export een sterk negatieve groeibijdrage, onder invloed van een nog betrekkelijk zwakke buitenlandse vraag en de appreciatie van de euro. De sterke waardestijging die de euro sedert begin 2002 had ondergaan, resulteerde immers in een verslechtering van het prijsconcurrentievermogen, wat gepaard ging met een verlies aan marktaandelen, zowel op de buitenlandse als op de binnenlandse afzetmarkten, en bijgevolg met dalende exportvolumes en stijgende importvolumes. Vanaf het derde kwartaal woog het steeds krachtiger herstel van de buitenlandse vraag echter ruimschoots op tegen de negatieve gevolgen van de aanhoudende euro-appreciatie, wat meteen de basis vormde voor een exportgeleide activiteitsopleving in het eurogebied.
12. Na een lusteloos 2002, heeft de particuliere consumptie zich het afgelopen jaar enigszins hersteld en was daarmee de belangrijkste groeiondersteunende bestedingscomponent in het eurogebied. Hoewel sedert het voorjaar een lichte verbetering in het consumentenvertrouwen waar te nemen viel, handhaafde dit zich op een relatief laag peil. Dat weerspiegelt allicht de allengs onzekerder werkgelegenheidsperspectieven en de toenemende bezorgdheid over de houdbaarheid van de pensioenstelsels en andere sociale voorzieningen tegen de achtergrond van oplopende begrotingstekorten in een aantal landen. De particuliere bestedingen werden dan ook vooral ondersteund door de verdere toename van het reële beschikbare inkomen. Ondanks de flauwe economische activiteit bleven de lonen immers vrij fors stijgen, terwijl belastingverlagingen in sommige landen voor een extra stimulans zorgden.

13. Niettegenstaande de zwakke vraagdruk en de appreciatie van de euro is de inflatie in het eurogebied nauwelijks afgenomen en het hele jaar lang rond de 2 pct. blijven schommelen. Daar waren in de eerste plaats een aantal uitzonderlijke en tijdelijke factoren debet aan, zoals nieuwe olieprijsstijgingen, door ongunstige weersomstandigheden veroorzaakte prijsstijgingen voor voedingsmiddelen en verhogingen van de indirecte belastingen in een aantal landen. Maar ook de ontwikkelingen in de onderliggende inflatietendens getuigden van een zekere inertie in het prijsbeloop, die onder meer te maken had met de combinatie van zwakke productiviteitswinsten en onverminderd stijgende arbeidskosten en de trage of onvolledige transmissie van de euro-appreciatie naar de consumptieprijsen.
14. Tegen de achtergrond van een steviger internationale omgeving, het geleidelijk vertrouwensherstel, gunstige financieringsvoorwaarden en al bij al matige inflatieverwachtingen, lijken ook in het eurogebied de voorwaarden aanwezig om de aan de gang zijnde opleving te bestendigen. De meeste internationale instellingen verwachten dan ook dat de bbp-groei in 2004 tot zowat 1,6 à 1,9 pct. kan opveren. Voorwaarde daartoe is dat de initiële impulsen, die vooralsnog in hoofdzaak afkomstig zijn van een aantrekkelijke buitenlandse vraag en een accommoderend macro-economisch beleid, zich mettertijd in een endogene binnenlandse bestedingsdynamiek vertalen.
15. De tegenvallende groeiprestaties en de weer oplopende werkloosheidscijfers benadrukken eens te meer de noodzaak om de Lissabon-hervormingsagenda, die erop gericht is van de Europese Unie een dynamische en veerkrachtige economie te maken, met niet aflatende inspanningen af te werken. Het efficiënt functioneren van de muntunie stelt bovendien bijzondere eisen aan het door de afzonderlijke lidstaten gevoerde macro-economische beleid. De sterke verwevenheid van de nationale economieën binnen de gemeenschappelijke markt en het behoud van de interne stabiliteit van de eenheidsmunt moeten voor alle beleidsmakers een aansporing zijn om de onderling afgesproken spelregels, in het bijzonder die welke betrekking hebben op het instandhouden van duurzaam gezonde overheidsfinanciën, te respecteren. De moeilijkheden waarop een solidaire toepassing van het stabiliteits- en groeipact ten aanzien van Duitsland en Frankrijk het afgelopen jaar stuitte, tonen aan dat die regels niet alleen in slechte tijden pertinent zijn, maar er evenzeer op gericht moeten zijn in goede tijden de benodigde marges te creëren teneinde latere tegenvallers zonder al te veel schade op te vangen. Adequater en meer vooruitziende toezichtsprocedures zouden er bovendien borg voor moeten staan dat zo'n symmetrische aanpak ook effectief wordt geïmplementeerd. Mede gelet op de te verwachten budgettaire druk van de vergrijzing, is een snelle terugkeer naar structureel evenwichtige overheidsfinanciën trouwens ook vanuit louter binnenlands oogpunt meer dan noodzakelijk.
16. Dat de Europese interne markt en de muntunie op gezonde fundamenten kunnen blijven steunen, is des te belangrijker daar de EU door de uitbreiding met tien nieuwe lidstaten in de nabije toekomst met belangrijke nieuwe uitdagingen zal worden geconfronteerd, zowel economisch als institutioneel. Het is immers van belang dat de uitbreiding zich kan voltrekken zonder de kernelementen van het Europese welvaartsmodel in het gedrang te brengen. Op micro-economisch en sectoraal gebied zal de integratie van die landen ongetwijfeld met aanpassingen en verschuivingen gepaard gaan, die een gepaste begeleiding vergen, maar globaal genomen zou zij een win-win situatie moeten opleveren. Door de inhaalbeweging van de koopkracht van de toetredende landen en de vlottere toegang tot hun markten zullen voor de Europese bedrijven ruimere afzetmogelijkheden ontstaan, terwijl de verdere afbouw van handelsbarrières en de harmonisering van het regelgevende kader voor de geleidelijke creatie van een level-playing-field zullen zorgen. Het voorbije decennium hebben de handelsrelaties tussen de oude en de nieuwe EU-lidstaten overigens reeds fors uitbreiding genomen. Dat was meer bepaald ook voor België het geval, waar die handel bovendien jaar na jaar in een positief uitvoersaldo van gemiddeld zowat 0,4 pct. bbp resulteerde.

Economische situatie in België

1. Gelet op de grote openheidsgraad van de Belgische economie, droegen de binnenlandse economische ontwikkelingen onvermijdelijk het stempel van die in de rest van de wereld, waarbij vooral de zwakke groeiprestaties elders in het eurogebied bepalend waren. Het feit dat in drie van de ons omringende landen, die tegelijk onze belangrijkste handelspartners zijn – namelijk Duitsland, Frankrijk en Nederland – het afgelopen jaar sprake was van een dalend of op zijn minst stagnerend binnenlands product vormde daarbij een extra handicap. Door het grote belang van de uit- en invoer voor de Belgische economie – waarbij tevens de naar verhouding hoge import-content van onze uitvoer in aanmerking moet worden genomen – heeft ook de gevoelige appreciatie van de euro de voorbije twee jaar onmiskenbaar op het activiteitspeil gewogen. Toch mag daarbij niet uit het oog worden verloren dat sedert de invoering van de euro het grootste gedeelte van onze buitenlandse handel, in casu die met de overige landen van het eurogebied, geen enkele hinder meer ondervindt van onderlinge wisselkoersschommelingen. Terwijl de effectieve wisselkoers van de euro, gewogen met de handel van het eurogebied met niet-eurolanden, de twee voorgaande jaren samen met 21 pct. gestegen is, kwam dit voor de Belgische economie afzonderlijk beschouwd, en dus mede rekening houdend met onze handel met de andere eurolanden, slechts op een appreciatie met gemiddeld 5,7 pct. neer. Dat neemt uiteraard niet weg dat voor sommige bedrijven en sectoren, die vooral met de dollarzone moeten concurreren, de duurere euro zwaarder kan wegen. Maar daar staat dan weer tegenover dat de euro-appreciatie, via de ruilvoetverbetering die ermee gepaard gaat, ook positieve effecten sorteert op de binnenlandse vraag.
2. Dit alles in aanmerking nemend, hoeft het nauwelijks te verbazen dat België voor het derde jaar op rij met een tegenvallende economische groei werd geconfronteerd. Zo'n lange periode van zwakke groei was sedert het begin van de jaren tachtig in België niet meer voorgekomen. In vergelijking met het eurogebied als geheel heeft de Belgische economie evenwel betrekkelijk goed standgehouden en trok de activiteitsgroei zelfs lichtjes aan, van 0,7 pct. in 2001 en 2002 tot 1,1 pct. in 2003. In de loop van het verslagjaar zelf vertoonden België en het eurogebied in grote lijnen nochtans een gelijklopend groeiprofiel, met een nagenoeg vlakke activiteitsontwikkeling in het eerste halfjaar en een merkelijke opleving vanaf het derde kwartaal.
3. Anders dan het jaar voordien bleken vooral de gezinsbestedingen een belangrijke groei-ondersteunende factor, terwijl ook het stijgingstempo van de bedrijfsinvesteringen en van de overheidsbestedingen versnelde. Doordat de volumegroei van de uitvoer met 1,5 pct. heel wat lager uitviel dan die van de invoer, leverde de netto-uitvoer voor het tweede jaar op rij een negatieve groeibijdrage, die in 2003 zowat 1,3 procentpunt bbp bedroeg. Na de merkelijke verzwakking van de uitvoer in de tweede helft van 2002 en begin 2003, viel onder invloed van de weer aantrekkende activiteit op België's belangrijkste afzetmarkten vanaf het tweede kwartaal een duidelijk herstel van de exportvolumes waar te nemen, dat zich blijkens de conjunctuurindicator omtrent de buitenlandse orders tot het einde van het jaar voortzette.
4. Na twee jaar van erg matige groei is de particuliere consumptie tijdens het verslagjaar naar volume met 1,7 pct. gestegen, terwijl ook de investeringen in woningbouw opnieuw positieve groeicijfers te zien gaven. Die versteviging van de particuliere bestedingen in België is des te opmerkelijker daar zij plaatsvond tegen de achtergrond van een erg matige stijging van het reële beschikbare inkomen van de gezinnen met 0,7 pct., die vooral de beperkte toename van de loonsom en de afname van de particuliere vermogensinkomens weerspiegelde, maar anderzijds gunstig beïnvloed werd door de fiscale hervormingen van de laatste jaren. Al bij al bleek het nog steeds wankele vertrouwen waarvan de consumenten blijk gaven, dus minder invloed te hebben gehad op hun bestedingsgedrag dan de voorgaande jaren en is de spaarquote van de particulieren, na gedurende twee opeenvolgende jaren te zijn gestegen, in 2003 met 0,8 procentpunt gedaald.

5. Na een forse daling met 2,7 pct. in 2002, is de brutovorming van vast kapitaal door bedrijven tijdens het verslagjaar naar volume met 2,2 pct. toegenomen. De financiële voorwaarden voor een herstel van de investeringsactiviteit waren alvast aanwezig, met een duidelijke versteviging van de exploitatiemarges en een in vergelijking met andere Europese landen minder zware schuldpositie van de Belgische ondernemingen, en in het algemeen gunstige externe financieringsvoorwaarden. Gedurende het jaar vertoonde de kapitaalvorming van de bedrijven nochtans een weinig standvastig patroon, wat er kan op wijzen dat de aanslepende onzekerheid over de afzetperspectieven en de lage capaciteitsbezetting nog steeds hun invloed deden gelden op de investeringsneiging.
6. Door gebruik te maken van flexibele arbeidsregelingen, waarvan de toepassing de laatste jaren overigens verruimd is, hebben de bedrijven de weerslag van de activiteitsvertraging op de werkgelegenheid een tijdlang kunnen temperen. Naarmate de slappe conjunctuur langer aanhield, zijn de gevolgen ervan meer en meer ook op de arbeidsmarkt zichtbaar geworden, wat vanaf medio 2002 in een scherpe daling van de werkgelegenheid resulteerde, die in 2003 gemiddeld zowat 0,4 pct. beliep. Tijdens het hele verslagjaar gingen aldus netto 15.000 banen verloren, zowat 2.000 meer dan het jaar voordien. Doordat tegelijk ook de beroepsbevolking fors toenam (+ 31.000 personen), zowel onder invloed van de verdere aanwas van de bevolking op arbeidsleeftijd als van de verhoging van de activiteitsgraad – onder meer als gevolg van de maatregel om oudere werklozen opnieuw te verplichten zich beschikbaar te stellen op de arbeidsmarkt –, resulteerde een en ander in een sedert 1993 niet meer geziene stijging van de werkloosheidscijfers met 47.000 personen. In twee jaar tijd is de geharmoniseerde werkloosheidsgraad hierdoor opnieuw opgelopen van 6,7 pct. in 2001 tot 8 pct. in 2003. Volgens de geharmoniseerde Europese definities is de werkgelegenheidsgraad in België gedaald van 59,9 pct. van de bevolking op arbeidsleeftijd in 2002 tot 59,5 pct. in 2003. Weliswaar ligt hij daarmee nog 2,5 procentpunten hoger dan in 1997, jaar waarin de Europese werkgelegenheidsstrategie werd gelanceerd, maar hij blijft wel significant onder het Europese gemiddelde, dat volgens de laatste beschikbare gegevens in 2002 64,2 pct. bedroeg; bovendien is die achterstand ten opzichte van de EU de voorbije jaren nog opgelopen.
7. Na sterke verhogingen met 3,9 pct. in 2001 en 5 pct. in 2002, is het stijgingstempo van de loonkosten per gewerkt uur in de particuliere sector in 2003 teruggelopen tot 2,1 pct. Daarmee zou de ontwikkeling van die kosten sedert 1996 ongeveer gelijke tred hebben gehouden met die in onze drie belangrijkste buurlanden en in het eurogebied als geheel. Toch kan men vooralsnog niet stellen dat uit hoofde daarvan een bijdrage is geleverd tot het wegwerken van de jobachterstand ten opzichte van de Europese partnerlanden.
8. Doordat de productiviteit de afgelopen jaren trager toenam in België dan in de voornaamste buurlanden, bleef er aan het einde van de periode 1996-2003 nog een groei-ecart van zowat 4 procentpunten bestaan voor de arbeidskosten per eenheid product. Tijdens het verslagjaar zijn de arbeidskosten per eenheid product onder invloed van de conjunctuurgebonden stijging van de zichtbare arbeidsproductiviteit evenwel niet meer gestegen, wat de bedrijven heeft geholpen om hun exploitatiemarges te herstellen. Indien die ontwikkeling wordt bestendig, is het een factor die er kan toe bijdragen dat de opleving van de economische activiteit snel in de creatie van meer werkgelegenheid wordt vertaald.
9. Die al bij al matige arbeidskostenontwikkeling heeft er samen met de geringe vraagdruk en de appreciatie van de euro tevens toe bijgedragen dat de inflatie in België laag is gebleven. Een aantal maatregelen in het vlak van de door de overheid gereguleerde prijzen, zoals onder meer de afschaffing of verlaging van het kijk- en luistergeld, zorgden bovendien voor een tijdelijk neerwaarts effect op de consumptieprijzen. Gemiddeld over het hele jaar is het stijgingstempo van de consumptieprijzen dan ook beperkt gebleven tot 1,5 pct.; dat is nog iets lager dan het jaar voordien en 0,6 procentpunt onder het gemiddelde voor het eurogebied. Ongerekend de

voormelde exceptionele factoren, sloten zowel het verloop van de totale inflatie als dat van de onderliggende inflatietendens nochtans veel nauwer aan bij die in het eurogebied.

10. Behoudens onvoorziene schokken valt te verwachten dat naarmate de internationale economie verder herstelt, ook het groeitempo in België zal aantrekken. Indien onze belangrijkste afzetmarkten een voldoende expansie vertonen en het concurrentievermogen niet verder wordt aangetast door een voortgezette appreciatie van de euro, zal de netto-export wellicht weer een matige maar positieve groeibijdrage gaan leveren. Het herstel van de winstmarges, gunstige financieringsvoorwaarden en de toenemende behoefte aan vervangingsinvesteringen, kunnen de brutovorming van vast kapitaal verder in de hand werken, terwijl de particuliere consumptie allicht haar huidige groeitempo zal kunnen aanhouden, mede gesteund door de groei van de reële inkomens, de weerslag van de hervorming van de personenbelasting en een geleidelijke verbetering van de situatie op de arbeidsmarkt.

Monetair beleid en financiële stabiliteit

1. Na vijf jaar euro mag het gemeenschappelijk monetair beleid beslist succesvol worden genoemd. In weerwil van een hoogst onzekere economische en financiële omgeving en een reeks opeenvolgende prijsschokken, kon de inflatie in toom worden gehouden, bleven de inflatieverwachtingen laag en genoot de nieuwe munt een groot vertrouwen. Bekeken vanuit het middellange-termijnperspectief dat eigen is aan de monetaire-beleidsvoering van het Eurosysteem, konden derhalve de monetaire voorwaarden voor een duurzame groei worden gehandhaafd. Dankzij de geloofwaardigheid die de Europese Centrale Bank (ECB) wist op te bouwen, konden de rentetarieven bovendien naar een historisch laag peil worden teruggedrongen, zodat het monetaire beleid de voorbije drie jaar het zijne heeft bijgedragen om de economische activiteit te stabiliseren.
2. Het feit dat de gevolgde monetaire-beleidsstrategie al met al adequaat is gebleken, neemt niet weg dat zij, vooral in academische en financiële kringen maar ook in het kader van de macro-economische dialoog met de Europese sociale partners, soms het voorwerp van controversen was, waar de Raad van bestuur van de ECB niet omheen wou. Daarom heeft de Raad, na een grondige evaluatie, in mei 2003 duidelijkheid verschaft over twee elementen van zijn strategie die af en toe oorzaak waren van communicatiestoornissen.
3. Zo heeft de Raad de kwantitatieve definitie van de doelstelling van prijsstabiliteit bevestigd, maar tegelijk ook te kennen gegeven de stijging van de consumptieprijzen in het eurogebied op de middellange termijn dicht bij de in 1998 aangekondigde bovengrens van 2 pct. per jaar te willen handhaven. Aan die verduidelijking lagen een drietal overwegingen ten grondslag. In de eerste plaats heeft de Raad zijn voornemen willen onderstrepen om te allen tijde een toereikende veiligheidsmarge in acht te nemen teneinde mogelijke deflatierisico's te kunnen afwenden. In een deflatoire situatie dreigt de monetaire-beleidsvoering immers aan effectiviteit in te boeten doordat de nominale rentetarieven niet tot onder nul kunnen worden verlaagd, terwijl de centrale bank in dergelijke omstandigheden de reële rente juist verder zou moeten kunnen dalen teneinde de vraag te stimuleren en de deflatoire druk te bestrijden. Het tolereren van lage maar positieve inflatiecijfers voor het eurogebied als geheel, beperkt bovendien het risico op aanhoudende prijsdalingen in sommige lidstaten, wat eventueel ongewenste gevolgen kan hebben indien bepaalde prijzen en inkomens nominale neerwaartse rigiditeiten vertonen. En ten slotte heeft de Raad van bestuur rekening willen houden met de mogelijke aanwezigheid van meetfouten in het indexcijfer van de consumptieprijzen, die meer bepaald te wijten kunnen zijn aan het feit dat de kwaliteitsverbetering van sommige producten moeilijk in rekening te

brengen is, wat tot gevolg heeft dat de werkelijke prijsstijgingen wellicht enigszins overschat zijn. De aldus nader omschreven doelstelling van het monetaire beleid ligt trouwens in de lijn van de interpretatie die de financiële-marktpartijen daar kennelijk eerder aan hadden gegeven.

4. Voorts heeft de Raad van bestuur toelichting verstrekt bij de aard en de draagwijdte van de twee pijlers waarop hij zijn beoordeling van de risico's voor de prijsstabiliteit steunt. De monetaire analyse – die veel meer behelst dan het louter toetsen van de groei van het ruime geldaggregaat M3 aan een referentiewaarde en bijvoorbeeld ook het verloop bestudeert van de componenten en de tegenposten van de geldhoeveelheid – zoals onder meer de kredietverstrekking -, dient voornamelijk als middel om de middellange- tot lange-termijntendensen van de inflatie te beoordelen en deze vervolgens te vergelijken met de korte- tot middellange-termijnindicaties die uit de economische analyse naar voren komen. Om deze benadering beter tot uitdrukking te doen komen, heeft de inleidende verklaring die de president van de ECB aflegt op de maandelijkse persconferenties een nieuwe structuur gekregen. Sedert mei 2003 begint deze met de economische analyse, daarna volgt de monetaire analyse, en tot slot worden beide invalshoeken met elkaar geconfronteerd teneinde tot een algemene en consistente beoordeling te komen van de risico's die op de prijsstabiliteit wegen.
5. Die grondige en breed opgevatte analyse heeft de Raad van bestuur in 2003 doen besluiten het eerder gestarte proces van renteverlagingen voort te zetten. Op zijn vergaderingen van 6 maart en 5 juni oordeelde de Raad immers dat het aanhoudend sombere conjunctuurklimaat en de appreciatie van de euro de inflatiedreiging afzwakten – zij het zonder noemenswaardig risico op deflatie – en dat de overvloed aan geld, voornamelijk als gevolg van een sterke, door de financiële onrust teweeggebrachte voorkeur voor liquiditeiten, geen gevaar voor de prijsstabiliteit inhield. De twee renteverlagingen waar de Raad derhalve toe besloot, brachten de rente op basis-herfinancieringstransacties op het lage niveau van 2 pct. Nadien volgden geen rentewijzigingen meer omdat uiteenlopende ontwikkelingen het verwachte prijsbeloop niet ingrijpend veranderden: enerzijds was het niet denkbeeldig dat het ontluikende herstel en een zekere mate van persistentie in de inflatie aanleiding zouden geven tot een opwaartse herziening van de inflatieverwachtingen; maar anderzijds oefende de appreciatie van de euro – zij het met enige vertraging – juist een matigend effect uit op het prijsbeloop, via lagere invoerkosten en een neerwaartse druk op de prijzen in de aan de internationale concurrentie blootgestelde sectoren.
6. Het monetaire beleid van het Eurosysteem heeft dus bijgedragen tot het ondersteunen van de binnenlandse vraag, vermits de reële korte rente tot nul werd herleid. Dergelijke extreem lage rentestanden waren sedert de jaren zeventig in de meeste landen van het eurogebied niet meer voorgekomen. In juni 2003 bereikten ook de lange rentes een dieptepunt, maar onder invloed van de wereldwijd verbeterde groeivoorzichten en verslechterde overheidsfinanciën zijn die nadien weer enigszins opgeveerd, hoewel ze onder het peil van de drie voorgaande jaren bleven.
7. Het lage peil van zowel de korte als de lange rentes heeft onder meer een financiële-lastenvermindering mogelijk gemaakt voor de ondernemingen, waarvan er heel wat aan het einde van de jaren negentig zware schulden hadden aangegaan teneinde hun productiecapaciteit te verhogen of participatienemingen te financieren. Door de lagere rentelasten en de vermindering van hun overige bedrijfskosten wisten de ondernemingen hun rentabiliteit evenwel te herstellen, wat zich vertaald heeft in een stijging van de aandelenkoersen.
8. Dankzij het beursherstel hebben de financiële instellingen, en meer bepaald de instellingen die zwaar in aandelen hadden belegd, hun kapitaalverliezen van de voorgaande jaren gedeeltelijk kunnen goedmaken. Zo konden de verzekeringinstellingen in 2003 opnieuw positieve rentabiliteitscijfers voorleggen, terwijl de banken er hun marktactiviteiten door gestimuleerd zagen. In de EU, waar de economische groei zwak bleef, heeft de stijging van deze inkomstenbron evenwel slechts gedeeltelijk compensatie geboden voor de stagnerende commissielonen en rente-inkomsten van de kredietinstellingen. In België bijvoorbeeld, is het

bruto bedrijfsresultaat van de banken voor het derde jaar op rij gedaald, tijdens de eerste drie kwartalen van 2003 met ongeveer 2 pct.

9. Desondanks zijn de Belgische financiële instellingen solide gebleven. Zo konden de kredietinstellingen hun solvabiliteitscoëfficiënt op gemiddeld 13 pct. van het eigen vermogen handhaven, wat heel wat hoger is dan de door het Bazelse Comité voor het banktoezicht vastgelegde minimumvereiste inzake kapitaaltoereikendheid. Blijkens de beschikbare partiële gegevens zouden ook de verzekeringsinstellingen in 2003 hun solvabiliteit hebben weten te behouden. Bovendien hebben de financiële instellingen hun interne systemen inzake risicobeheersing verder geperfectioneerd en hebben zij een ruimer beroep gedaan op de diverse instrumenten voor risico-overdracht die de financiële markten ter beschikking stellen. Aan deze technieken hangt evenwel een prijskaartje dat de rentabiliteit van de financiële instellingen kan drukken. Zo zou de vernauwing van de rentemarge van de Belgische banken in 2003, die plaatsgreep tegen de achtergrond van voor hun intermediatie-activiteit eerder gunstige renteontwikkelingen, voor een belangrijk deel te maken hebben met de transacties die de banken hadden aangegaan om hun renteposities in te dekken.
10. Dit alles toont aan dat zowel de toezichhoudende overheid als de marktdeelnemers zelf over adequate informatie moeten beschikken teneinde de resultaten van de financiële instellingen te kunnen beoordelen in samenhang met de risico's die ze dragen. Die stelregel maakt integrerend deel uit van het nieuwe Bazelse kapitaalakkoord dat op het getouw staat. Daarin wordt immers uitgegaan van een individuele benadering van het risicoprofiel van iedere bank en wordt tevens aangedrongen op het verspreiden van betrouwbare informatie opdat de marktdiscipline ten volle haar rol zou kunnen spelen in het vrijwaren van de financiële stabiliteit.
11. Zowel nationaal als internationaal dient de dialoog met de financiële-marktpartijen te worden ondersteund door een degelijke coördinatie tussen de respectieve autoriteiten. Daartoe zijn de institutionele structuren inzake het toezicht op de Belgische financiële sector recentelijk aangepast. De Commissie voor het Bank- en Financieuzen en de Controledienst voor de Verzekeringen zijn op 1 januari 2004 gefusioneerd in de nieuwe Commissie voor het Bank-, Financie- en Assurantiewezen (CBFA). Tussen de Bank en de CBFA zullen nauwe samenwerkingsverbanden worden opgezet, wat de Bank moet toelaten om haar belangrijke functies in het vlak van het macro-prudentiële toezicht op de financiële markten efficiënter te integreren in het raderwerk van toezichtsstructuren. De Bank is tevens met een coördinerende opdracht belast, die zij voornamelijk uitvoert via het nieuwe Comité voor Financiële Stabiliteit dat in 2003 werd opgericht en door de gouverneur van de Bank wordt voorgezeten. Een tussen de Bank en de CBFA afgesloten protocol vermeldt de domeinen waarin de beide instellingen hun middelen zullen poolen teneinde samen bepaalde activiteiten uit te oefenen.

Uitdagingen voor het economische beleid in België

1. Het aarzelende en bijwijlen stagnerende activiteitsverloop van de voorbije jaren heeft onvermijdelijk ook in België zijn tol geëist, zij het minder acuut dan in sommige andere Europese landen. Het voorzichtige macro-economische beleid en de inspanningen die de afgelopen jaren zijn geleverd om het herstelde begrotingsevenwicht te vrijwaren, hebben daar ongetwijfeld toe bijgedragen. Die wat gunstiger uitgangspositie mag niet op het spel worden gezet. De fundamentele uitdagingen zijn immers gelijklopend: hoe de verworvenheden van de Europese welvaartsstaat veilig stellen in een steeds meer geïntegreerde wereld economie en tegen de achtergrond van een vergrijzende bevolking? Overal groeit het besef dat een

spontane conjunctuuropleving daartoe niet zal volstaan, maar dat de Europese economieën meer dan ooit behoefte hebben aan hervormingen in de diepte teneinde hun groeipotentieel en weerstandsvermogen te verhogen.

2. Her en der vallen trouwens signalen waar te nemen die erop wijzen dat de bereidheid toeneemt om aan het hervormingsproces nieuwe impulsen te geven, ook al houdt dit in dat in een eerste fase soms moeilijke aanpassingen nodig zijn. Sommige Europese landen zijn inmiddels al behoorlijk opgeschoten met de implementatie van het Lissabonprogramma, dat via groei-initiatieven en structurele hervormingen van de Europese Unie een dynamischer en op innovatie gerichte economie met een sterk werkgelegenheidspotentieel moet maken, of hebben recentelijk belangrijke nieuwe maatregelen aangekondigd. Het is dus belangrijk dat ook in België het nodige elan aanwezig blijft om die hervormingsagenda af te werken, wat op vele fronten een doortastende aanpak vergt.

Arbeidsmarktbeleid

3. De structurele zwakte die de Belgische arbeidsmarkt nog steeds kenmerkt, blijft een groot pijnpunt. Daarom is het lovenswaardig dat in het beleidsprogramma van de regering werk hoog op de prioriteitenlijst staat. De nationale Werkgelegenheidsconferentie die in het najaar van 2003 werd opgestart, heeft de sociale partners en de federale en deelstaatregeringen bovendien de gelegenheid geboden een grondige diagnose van het werkgelegenheidsvraagstuk te stellen, nieuwe invalshoeken voor het beleid te verkennen en een aantal conclusies en beleidsaanbevelingen te formuleren. Tot de concrete resultaten van die conferentie behoort alvast de klare beleidsdoelstelling om tegen 2007 via discretionaire maatregelen 60.000 extra banen te creëren. Om de achterstand inzake werkgelegenheidsgraad ten opzichte van het Europese gemiddelde – die de laatste jaren overigens nog verder is opgelopen – weg te werken, zullen evenwel aanvullende inspanningen nodig zijn, teneinde zowel werkzoekenden als niet-actieven in het arbeidsproces in te schakelen, wat onder meer een aangepaste begeleiding en opleidingskansen veronderstelt.
4. Ingevolge de vergrijzing zal de bevolking op arbeidsleeftijd vanaf 2010 onvermijdelijk gaan krimpen, wat bij voortzetting van de huidige trends inzake arbeidsmarktparticipatie tevens tot een aanzienlijk tragere toename en zelfs daling van de beroepsbevolking zal leiden, met negatieve consequenties voor de groeiperspectieven en de houdbaarheid van het sociale-zekerheidsstelsel. Zonder de mobilisering van thans onderbenutte arbeidsreserves dreigt het beperkte arbeidsaanbod op termijn niet alleen een belemmering te gaan vormen voor het instandhouden van een duurzame economische groei, maar zou de afhankelijkheidsratio tussen niet-actieven en actieven bovendien zulkdanige proporties aannemen dat de financiering van een toereikend peil van sociale voorzieningen erg problematisch wordt.
5. Maatregelen ter voorkoming en bestrijding van met name de structurele werkloosheid zullen bijgevolg moeten worden aangevuld met de inschakeling van niet-actieven en maatregelen die de activiteitsgraad van 55-plussers verhogen. Sommige categorieën, zoals niet-Europese allochtonen en laaggeschoolde jongeren, bevinden zich nog steeds in een preciaire situatie op de arbeidsmarkt, wat hun integratie in het reguliere arbeidsproces bemoeilijkt en hen meer of vaker dan anderen in de werkloosheid doet belanden. Niet-participatie is in België nochtans het meest problematisch bij de 55-plussers, van wie slechts ongeveer een kwart nog aan de slag is, tegen gemiddeld 40 pct. in de Europese Unie. Soms is niet-participatie een bewuste individuele keuze, maar vaak is ze ook toe te schrijven aan het ontbreken van voldoende prikkels voor een duurzame inschakeling in het arbeidsproces, zowel aan de vraag- als aan de aanbodzijde. Zo houdt de bestaande fiscale en sociale regelgeving nog steeds een aantal « inactiviteitsvallen » in stand, die enerzijds maken dat het vaak niet of onvoldoende lonend is om langer te

blijven werken of actief naar een baan te zoeken en die anderzijds de ondernemingen ervan weerhouden om bepaalde categorieën van werknemers in dienst te nemen of te houden.

6. Kansen voor meer banen liggen er ook in de social-profit sector en in het vlak van de dienstverlening aan personen, waar thans – meestal om financiële redenen – nog een grote onvervulde vraag bestaat of naar zwartwerk wordt teruggегреpen. Het systeem van dienstencheques dat de regering heeft uitgewerkt, kan hier ten dele aan tegemoetkomen.
7. Daarnaast is het belangrijk een betere en vlottere overeenstemming te bewerkstelligen tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Soepeler werkregelingen en de ontwikkeling van een aangepaste sociale infrastructuur kunnen enerzijds helpen om werk, gezinstaken en vrije tijd makkelijker te combineren en bieden anderzijds de ondernemingen de mogelijkheid om hun arbeidsinput flexibel af te stemmen op hun wisselende behoeften. Maatregelen die de geografische mobiliteit van arbeidskrachten aanmoedigen en meer in het algemeen het veranderen van werk vergemakkelijken, kunnen helpen om spanningen op de arbeidsmarkt op te vangen en de sociale gevolgen van bedrijfsherstructureringen te beperken en tevens aan de ontwikkeling van innoverende activiteiten ten goede komen. Bovendien ondervinden sommige groepen moeilijkheden om een duurzame job te vinden of te behouden. Daarom is een aangepaste begeleiding en follow-up van werkzoekenden nodig, niet alleen bij het zoeken van een passende job, maar ook daarna. Om ook voor de werkgevers de inschakeling van risicogroepen aantrekkelijker te maken, is onder meer verlaging van de sociale bijdragen zinvol. Een adequate opleiding, zowel via het onderwijs als via professionele vormingsprogramma's, ten slotte, is onontbeerlijk om de kwaliteit van het menselijk kapitaal beter af te stemmen op de steeds hogere eisen van de kenniseconomie en om de inzetbaarheid en productiviteit van de werknemers gedurende hun hele loopbaan op peil te houden.
8. Een gematigde ontwikkeling van de arbeidskosten blijft belangrijk voor de werkgelegenheidsintensiteit van de groei en voor de vrijwaring van het concurrentievermogen en de prijsstabiliteit. De maatregelen tot lastenverlaging kunnen hieraan bijdragen, mits zij niet gebruikt worden voor loonsverhoging en ingepast worden in een begrotingstraject dat de verdere gezondmaking van de overheidsfinanciën en de houdbaarheid van het sociale-zekerheidsstelsel waarborgt. Een beheerste loonontwikkeling moet echter evenzeer een absolute leidraad blijven.
9. De productiestructuur van de economie, de investeringsinspanningen en de kwaliteit van het ondernemerschap zijn andere factoren die het concurrentievermogen van de ondernemingen bepalen. In België treedt het kostenaspect van het concurrentievermogen nochtans sterk op de voorgrond, wat mede toe te schrijven is aan het relatief grote gewicht van sectoren die eerder als price-taker op hun afzetmarkten opereren. Dat heeft in het verleden tot een sterke rationalisatiedruk geleid, waardoor verhoging van de arbeidsproductiviteit en besparingen op de personeelskosten, onder meer door de uitstoot van minder productieve arbeidskrachten, hand in hand gingen. Zonder afbreuk te doen aan de noodzaak van een duurzame beheersing van de loonkostenontwikkeling, zou een grotere nadruk op innoverende activiteiten – zowel wat producten als productieprocessen betreft – die het mogelijk maken om kennisintensieve of gespecialiseerde marktsegmenten aan te boren, die druk kunnen helpen verlichten. Recent onderzoek door de OESO toont bijvoorbeeld aan dat België nog steeds betrekkelijk pover presteert inzake de productie en toepassing van informatie- en communicatietechnologie (ICT). Het aandeel van de ICT-sector in de totale door bedrijven voortgebrachte toegevoegde waarde lag in 2000 weliswaar dicht bij het OESO-gemiddelde, maar merkkelijk lager dan in sommige andere Europese landen en de Verenigde Staten, waarbij vooral de relatieve achterstand inzake industriële ICT-producten in het oog springt. België scoort in internationaal verband ook bijzonder laag wat het aandeel van de ICT-investeringen in de totale bedrijfsinvesteringen betreft. Inspanningen om de innovatiekracht van onze economie te verhogen, zullen tevens hand in hand moeten gaan met het creëren van een aantrekkelijk klimaat voor de tewerkstelling van hooggeschoolden.

Goed functionerende markten, een ondernemingsvriendelijk klimaat en de ontwikkeling van de kennismaatschappij

10. Via een betere allocatie van de productiefactoren leiden structurele hervormingen van de goederen- en dienstenmarkten tot meer economische efficiëntie. Aldus ondersteunen zij het lange-termijn groeipotentieel van de economie in haar geheel, ook al kunnen dergelijke hervormingen op de korte termijn gepaard gaan met aanpassingskosten. Met name de verdere openstelling voor concurrentie van de zogeheten netwerkindustrieën, de versoepeling van bepaalde regels die de creatie of de uitbreiding van ondernemingen hinderen, alsook de versterking van het mededingingsbeleid blijven een belangrijke uitdaging, niettegenstaande de onmiskenbare vooruitgang die de laatste jaren ter zake is geboekt. Maar ook daarbuiten dient een voldoende sterk competitief draagvlak te worden gecreëerd, zowel voor de industrie als voor de dienstensector.
11. Het groeipotentieel wordt tevens bepaald door de omvang en de kwaliteit van de investeringen en de efficiëntie waarmee kapitaal en arbeid in het productieproces worden ingezet. Dat is in de eerste plaats een zaak van de ondernemingen, maar de overheid kan daarbij een belangrijke stimulerende rol spelen door een ondernemingsvriendelijk klimaat te helpen creëren, de financiering door risicokapitaal aan te moedigen, het opstarten van nieuwe ondernemingen te vergemakkelijken, de administratieve lasten zoveel mogelijk te reduceren, voor een transparante en duurzame regelgeving te zorgen en een hoge kwaliteit van haar dienstverlening te garanderen. Ook de financiële sector heeft op dit gebied een belangrijke rol te vervullen, vermits hij moet instaan voor een efficiënte allocatie van de beschikbare financiële middelen. Dit impliceert onder meer dat ook opstartende en doorgroeiende ondernemingen, die voor hun financiering doorgaans in hoofdzaak op bancaire kredietverstrekking zijn aangewezen, zich een vlotte toegang tot de financiële instellingen moeten kunnen verschaffen.
12. Voor de versterking van de aanbodzijde van de economie is het bovendien belangrijk dat een performante openbare infrastructuur in stand wordt gehouden en de inspanningen in het vlak van onderzoek en ontwikkeling worden opgevoerd. De Belgische overheidsinvesteringen liggen al geruime tijd lager dan in de EU, terwijl de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling, hoewel enigszins hoger dan in de EU, nog een eind verwijderd zijn van de voor 2010 vastgelegde doelstelling van 3 pct. bbp. Die relatieve achterstand is het meest uitgesproken wat het door de overheid gefinancierde onderzoek betreft. Het Europese groei-initiatief dat het voorbije jaar werd gelanceerd, kan in dat opzicht een belangrijke stimulans zijn. Zowel de Europese Commissie als de lidstaten worden immers aangespoord om de bestaande uitgaven maximaal te heroriënteren naar investeringen in trans-Europese netwerkinfrastructuur, in innovatie, onderzoek en ontwikkeling en in menselijk kapitaal en bij de financiering van deze projecten maximaal particuliere middelen te betrekken.
13. Een dynamische en innoverende economie vereist een stevige ondernemingscultuur. Ook op dit gebied scoort België niet zo best in internationale vergelijkingen, zoals onder meer blijkt uit het relatief lage percentage ondernemers in de bevolking en de lage opstartratio. Naast structurele en institutionele factoren, die eerder al ter sprake kwamen, speelt daarbij zeker ook een belangrijke sociaal-culturele factor mee. Ondernemerschap is immers in de eerste plaats een kwestie van mentaliteit. Behalve kundigheid, zijn zin voor initiatief, de bereidheid om risico's te nemen en ambitie nodig. Een brede maatschappelijke promotie van de ondernemingszin, zowel via onderwijs en opleiding als via diverse voorlichtings- en mediakanalen, kunnen die attitudes helpen ontwikkelen, onder meer door ervaringsgerichte opleidingen aan te bieden, door de zin voor creativiteit en innovatie te stimuleren, door de sociale en financiële baten van succesvol ondernemerschap in het licht te stellen en het stigma bij een eventuele mislukking te verlichten en, meer in het algemeen, door een positieve houding ten aanzien van het ondernemerschap aan te kweken.

Duurzame en groeibevorderende overheidsfinanciën

14. In vergelijking met andere Europese landen is de weerslag van de aanhoudend zwakke conjunctuur op de overheidsfinanciën in België goed opgevangen. Terwijl in het eurogebied het gemiddelde begrotingstekort opliep van 0,9 pct. bbp in 2000 tot naar raming 2,8 pct. in 2003, konden de Belgische overheidsrekeningen voor het vierde jaar op rij in evenwicht of met een licht overschot worden afgesloten; het voorbije jaar bedroeg het batig saldo zowat 0,2 pct. bbp. Dat was echter alleen maar mogelijk dankzij het exceptionele nettoresultaat van niet-recurrente operaties, zoals de overname van het Belgacom-pensioenfonds, samen goed voor zowat 1,5 pct. bbp. Als gevolg van een en ander is de schuldratio van de overheid in 2003 met 5,4 procentpunten gedaald, tot 100,7 pct. bbp.
15. Het begrotingsresultaat van het afgelopen jaar werd weliswaar opnieuw positief beïnvloed door de trendmatige afname van de rentelasten op de overheidsschuld, maar het effect daarvan werd ruimschoots tenietgedaan door zowel conjunctuurgebonden factoren, zoals hogere werkloosheidsuitkeringen en gedeelde fiscale en parafiscale ontvangsten, als structurele factoren, zoals lastenverlagingen en een hoger dan gemiddelde groei van de overige primaire uitgaven, die in 2003 tegen vaste prijzen zowat 2,8 pct. bedroeg, tegen gemiddeld 2,1 pct. tijdens de laatste tien jaar. Die structurele versoepeling van het begrotingsbeleid blijkt ook uit het verloop van het voor conjunctuurinvloeden en niet-recurrente factoren gecorrigeerde primaire begrotingsoverschot, dat in 2003 naar raming met ruim 1 pct. bbp is afgenomen.
16. Tegen een louter conjunctuurgebonden verslechtering van het begrotingssaldo – via de werking van de automatische stabilisatoren – bestaat in de huidige omstandigheden geen bezwaar en ze is overigens perfect in overeenstemming te brengen met het stabiliteits- en groeipact, op voorwaarde althans dat tijdens een volgende conjunctuuropleving diezelfde automatische stabilisatoren ten volle in de andere richting kunnen werken. Het is dus zaak dat naarmate de economische groei aan kracht wint, terug aansluiting wordt gevonden bij het eerder uitgestippelde, ambitieuzere consolidatietraject, wat moet resulteren in structurele overschotten die nodig zijn om een voldoende snelle daling van de overheidsschuld te bewerkstelligen en beter gewapend te zijn tegen de te verwachten financiële gevolgen van de vergrijzing.
17. Zelfs de in het regeerakkoord en het nieuwe stabiliteitsprogramma neerwaarts bijgestelde doelstelling om tegen 2007 opnieuw een surplus van 0,3 pct. bbp te halen, zal hoe dan ook een strikte budgettaire discipline vergen: in de veronderstelling dat de ontvangsten een normale ontwikkeling vertonen zonder nieuwe maatregelen, zouden de primaire uitgaven bijna 1 procentpunt minder snel mogen groeien dan het bbp. Een en ander ligt niet voor de hand als men bedenkt dat de primaire uitgaven de voorbije tien jaar – ondanks volgehouden consolidatie-inspanningen – ietwat sneller toenamen dan het bbp. Een nauwgezette follow-up en eventuele bijsturing van de budgettaire ontwikkelingen dringt zich bovendien op omdat recentelijk een aantal maatregelen zijn genomen – hervorming van de vennootschapsbelasting, regularisatie van ontdoken belastingen via een eenmalige bevrijdende aangifte van financiële activa, verhoogde fraudebestrijding – waarvan de precieze budgettaire weerslag niet van tevoren vaststaat.
18. Daarenboven is in het regeerprogramma bepaald dat de uitgaven voor gezondheidszorg de volgende vier jaar telkens met 4,5 pct. tegen vaste prijzen mogen toenemen, wat ook in vergelijking met het verleden een hoog groeitempo is, aangezien zij het laatste decennium gemiddeld met zowat 3 pct. per jaar toenamen. Op de langere termijn valt zo'n sterke expansie niet vol te houden zonder de noodzakelijke consolidatie van de overheidsfinanciën in gevaar te brengen, temeer daar de thans ingeslagen weg de totale vergrijzingsfactuur nog dreigt te verzwaren. Daarom moeten zo snel mogelijk extra inspanningen worden geleverd tot kostenbeheersing en efficiëntieverhoging in de gezondheidszorg.

19. De kwaliteit van het overheidsoptreden is meer en meer een bepalende factor in de concurrentiestrijd. Een performante overheid en goede economische prestaties gaan immers hand in hand. Daarom is het belangrijk dat binnen de beperkte budgettaire marges gezocht wordt naar middelen om de belangrijke hefboomen te activeren waarover de overheid beschikt om de groeimogelijkheden van de economie te stimuleren: openbare investeringen in infrastructuur, het aanmoedigen van onderzoek en ontwikkeling, een meer arbeids- en investeringsvriendelijke collectieve-lastendruk en meer in het algemeen niet aflatende inspanningen om de kwaliteit en efficiëntie van de dienstverlening in de openbare sector te bevorderen.

20. De uitdagingen waarvoor de beleidsmakers staan, zijn dus niet gering. Verdere begrotingsconsolidatie en schuldreductie blijven onverkort noodzakelijk indien men tijdig voldoende armslag wil creëren om, wanneer de vergrijzing toeneemt, de welvaart en sociale bescherming van de bevolking te vrijwaren. De realisatie van dat consolidatietraject vereist vooreerst dat tijdig compensatie wordt gevonden voor de belangrijke eenmalige opbrengsten die, rekening houdend met de gevolgen van de tegenvallende conjunctuur, in de begrotingen voor 2003 en 2004 werden ingeschreven. Daarnaast dient er te worden op toegezien dat naarmate de Belgische economie in het zog van de internationale opleving verder aantrekt, de overheidsfinanciën daar maximaal profijt van trekken. Bovenal zal het er evenwel op aankomen de verdere gezondmaking van de overheidsfinanciën in de komende jaren een steviger structureel draagvlak te verschaffen, wat alleen maar mogelijk is als ook het groeipotentieel van onze economie duurzaam wordt opgevoerd. Noch het een noch het ander zal kunnen worden gerealiseerd zonder een significante vermindering van de aanzienlijke achterstand op het stuk van de werkgelegenheidsgraad. Daartoe is meer dan ooit een toekomstgericht en breed maatschappelijk project nodig waar alle sociale geledingen en alle beleidsniveaus hun schouders onder zetten.

Brussel, 28 januari 2004